

JÉKELY ZSOMBOR

Jánó Mihály, a középkori erdélyi falképek kutatója

Jánó Mihály művészettörténész méltatását néhány személyes emlékkal szeretném kezdeni. Magam egyetemistaként kezdtem el Erdély középkori falfestészetével foglalkozni, nagyrészt családi indíttatásból. Így lett szakdolgozatom témája a gelencei templom. Bodor György nagyapám gyermekkori nyarait Gelencén töltötte, ahol több rokonunk is lakott. Felvettem a kapcsolatot mindazokkal, akikről tudni lehetett, hogy foglalkoztak a gelencei falképekkel. Egyik első utam nagybátyámhoz, Bodor Ferenchez vezetett, aki nemcsak Erdély és Gelence jó ismerője volt, de könyvtáros is – hivatását és a szó legjobb értelmét tekintve. Számos könyvvel próbálta kielégíteni tudásvágyamat, de mindig azt mondta: természetesen el kell menjek Gelencére, mégpedig Jánó Mihállal, aki a legjobban ismeri a templomot. Megkaptam tőle Jánó Mihály *Hitvédelem és határőrség* című, a Szent László-legenda falképeiről írott tanulmányát, amely 1990-ben jelent meg a rövid életű *Pavilon* folyóiratban. Akkor még nem tudtam, hogy szerzőjének ez volt az első tanulmánya a középkori festészetéről. Kutatásaim során hamar eljutottam Sebestyén Józsefhez is az (akkor még) Országos Műemléki Felügyelőségen. Ő számos információ mellett egy teljes sorozat felmérést is rendelkezésemre bocsátott a templomról.

Jánó Mihályt Sepsiszentgyörgyön kerestem fel. Ő vállalta kalauzolásomat, de megosztotta velem kutatási eredményeit is. Beszélt néhány nagyobb tervéről: Huszka József falképes kutatásainak feldolgozásáról vagy a székelyföldi középkori falképek repertóriumának elkészítéséről. Ekkoriban merült fel benne egy olyan könyvsorozat ötlete is, amelyet *Horror vacui* címmel erdélyi festett templomoknak szánt. Ebben a sorozatban jelent aztán meg monográfiája a gelencei templomról, de részben az ő munkája a tancsi templomot és festett faberendezését bemutató kötet is. Az eredetileg füzet formájú sorozatból *Horror vacui* könyvek lettek: az új sorozat első kötete ugyancsak a gelencei templomról szól, társszerzők bevonásával és a korábbinál jóval bővebb terjedelemben, az akkor lezárult helyreállítás eredményeivel is kiegészítve.

Jánó Mihály a múlt év novemberében Szervátiusz Jenő-díjban részesült.

Ezen a kötetten már közösen dolgoztunk. Jánó Mihály célja mindig egy-egy műemlék történetének és műtárgyainak teljes, monografikus feldolgozása. Gelence mellett többek között Székelydálya, Sepsibesenő vagy újabban Maksa alapos kutatása vezethette őt arra az útra, amelynek gyümölcse 2008-ban megjelent nagyszabású kötete. A *Színek és legendák* címmel a Pallas-Akadémia és a Székely Nemzeti Múzeum közös kiadásában napvilágot látott monográfia témája az erdélyi falfestészet kutatástörténete. Jánó Mihály felmérte, hogy nem csak az egyes műemlékek történetét nem ismerjük részletesen, de az erdélyi falfestészet és általában a középkori műemlékek kutatásának történetét sem. Különösen nagy a homály a XIX. század második felét tekintve – a ködből hegycsúcsokként kiemelkedik ugyan Orbán Balázs, Rómer Flóris vagy éppen Huszka József munkássága, de eredményeikről, környezetükről és kapcsolatrendszerükről nem sokat tudunk. Jánó Mihály könyve ezt a hiányt pótolja. Kiderül belőle, hogy újnak vélt felfedéseink nagy része elődeink nevéhez köthető. Elég arra utalni, hogy a közelmúltban napvilágra került falképek közül számosat – például Sepsikilyén, Sepsibesenő vagy Sepsiköröspatak falképeit – Huszka József egyszer már feltárta, és az újabb feltárásokat éppen az ő akvarellmásolatai segítették.

Kanyargós pálya vezetett eddig a nagyszabású monográfiáig. Jánó Mihály pályafutását a kézdivásárhelyi céltörténeti múzeumban kezdte Incze László mellett, és közben levelező szakon elvégezte a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem történelem–filozófia szakát. 1983-tól a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum képtárának vezetője, majd a kilencvenes években Kovászna megye művelődési főtanácsosa. E minőségében szervezője a *Musica sacra* egyházzenei fesztiváloknak, szorgalmazója a háromszéki civil művelődési intézmények, alapítványok, egyesületek létrehozásának. Megbízatása lejártával visszatért a Székely Nemzeti Múzeum Gyárfás Jenő Képtárába, és innen 2008-ban ment nyugdíjba. Jánó Mihály maradéktalanul kihasználta azt a lehetőséget, amelyet Kovászna megyében betöltött pozíciója lehetővé tett. Nevéhez köthető Sepsibesenő elpusztultnak vélt Szent László-legendájának – már annak, ami megmaradt belőle – újbóli feltárása. Ő a szacsvai László-legenda megtalálója és első publikálója, és ő állította még időben le a kászonimpéri kápolna felújításának első szakaszát, a teljes vakolatleverést, aminek köszönhetően ma onnan is ismerünk XV. századi falképeket. Fontos szerepet játszott a sepsikilyéni falképek újbóli feltárásában és a gelencei templom építészeti restaurálásában. Itt ugyan a

falképeken beavatkozásra nem került sor, de a külső falképek feltárásával mégis bővült az innen ismert emléktanyag. Figyelme természetesen nem korlátozódott a középkorra: figyelemmel kísérte a perkői kápolna XVII. századi freskóinak feltárását, ott volt az altorjai Apor-kastély barokk festése feltárásának évtizeddel ezelőtti kezdeteinél, Kiskásonban pedig létrehozta a Búcsújárók emlékházát. A Székely Nemzeti Múzeumban számos (vagy inkább számtalan) XIX–XX. századi témájú kiállítást rendezett. Közülük kiemelkedik az 1998-ban rendezett Barabás Miklós-kiállítás és

Gelence, Kálvária (részlet)

a hozzá kapcsolódó konferencia, valamint a kettős vállalkozást kísérő két szép kötet. Mindeközben sorra jelennek meg írásai, kritikái a kortárs erdélyi művészekről. Már önmagában ezért a tevékenységéért is megérdemelte a Szervátiusz-díjat. Én azonban mégis visszatérnék a középkori falképek kutatásához, ami mindkettőnknek leginkább a szívügye.

Lássuk tisztán, miről is van szó: a középkori Európa Itáliát leszámítva talán leggazdagabb ilyen jellegű emléktanyaga maradt fenn a Kárpát-medencében. A középkori Magyar Királyság falfestészete még úgy is, hogy az ország központi területének emléktanyaga nagyrészt elpusztult, összefüggő, változatos és igen magas színvonalú emléktanyagot jelent. Ebből is kiemelkedik Erdély falfestészeti anyaga, amelyről az elmúlt két évtizedben szerencsésen gyarapodtak ismereteink. Gyarapodott maga az emléktanyag is az intenzív kutató-feltáró munka és a restaurálások során, de örömdetesesen szaporodnak az emlékekre vonatkozó művészettörténeti kutatások is. Ennek köszönhetően új összefüggések tárultak fel, és korábban társtalán emlékeket most művészettörténeti kontextusba tudunk illeszteni. Kevés olyan területe van Európának, mint pl. a Homoródok vidéke. Ma is páratlan élmény egy nap alatt Székelyudvarhelyről indulva megnézni Felsőboldogfalva, Bögöz, Székelyderzs, Székelydála, Homoródjánosfalva, Homo-

róddaróc és Karácsonyfalva XIV–XV. századi falképeit. És akkor Homoródszentmárton Huszka által feltárt, de azóta elpusztult falképciklusairól vagy az oklándi templom vakolat alatt rejtőző kifestéséről még nem is szóltunk. Az emléktanyag persze nem csak mennyisége miatt figyelemreméltó. Az 1419-ben működő székelyderzsi festő – akinek festőműhelye csaknem fél tucat templomban hagyta ott keze nyomát – például az internacionális gótika egyik európai szinten is jelentős alkotója. Találkozhatunk itt számos sajátos témájú ábrázolással is, hiszen itt maradt

fenn a Szent László-legenda legtöbb emléke, amely a középkori magyar festészet legjelentősebb ikonográfiai innovációja.

Páratlan gazdagságú és jelentőségű emléktanyagot kaptunk tehát örökölni – és minden jel arra mutat, hogy még számíthatunk újabb emlékek előkerülésére, feltárására is. Nagy tehát a felelősség, amelyet magyarországi és erdélyi kutatók, valamint a magyar és a román állami és civil szervek közösen kell, hogy viseljenek. A feltárásoknak ugyanis csak akkor van értelmük, ha egyúttal a fennmaradásnak a módja is biztosítva van – vagy ha erre nincs remény, legalább a dokumentálásnak. Ezután pedig a tudományos feldolgozásnak kell következnie. A feldolgozás folyamatában pedig nem lehet eléggé hangsúlyozni az olyan kutatók fontosságát, akiknél az emlékek helyszíni ismerete párosul a források alapos ismeretével. Az erdélyi művészet történetének feldolgozásában – elsősorban az építészet és a kőfaragás tekintetében – Balogh Jolán és Entz Géza munkássága jelenti azt a példát, amely e kettős kívánalomnak megfelel. Hozzájuk hasonló alaposítással dolgozta fel Dávid László Udvarhelyszék középkori műemlékeit, részletesen kitérve a falképekre is (kötete 1981-ben jelent meg). És az erdélyi középkori falfestészet kutatása során ugyanezt, az alapos forráselemzést az emlékek részletekbe menő vizsgálatával vegyítő módszert alkalmazza János Mihály is.